

А.В. Соколенко

*Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
ann_sokolenko@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вступ. Харківщина - один з найбільших промислових, наукових і культурних центрів України. Географічне положення Харківської області, кліматичні умови, різноманіття ландшафтів, насиченість рідкісними та цінними флоро-фауністичними ресурсами, особливості історичного розвитку, велика кількість архітектурних, археологічних та культурологічних пам'яток створюють усі передумови для розвитку в Харківському регіоні різних видів туризму). Туристична інфраструктура сприяє інтенсифікації туристичних процесів, формує механізми реалізації туристичного продукту, створює передумови для трансформації природних і суспільно-історичних комплексів у ранг ресурсів. Зосередження на території тих чи інших туристсько-рекреаційних ресурсів сприяє зміцненню економіки країни, зростанню добробуту громадян, збереженню історико-культурної спадщини, піднесенню духовного потенціалу суспільства.

Метою дослідження є аналіз природних та суспільних туристсько-рекреаційних ресурсів Харківської області з огляду на їх популярність та атрактивність, а також основних перешкод на шляху розвитку туристичної діяльності на Харківщині.

Виклад основного матеріалу. Харківська область знаходиться на північному сході України в межах Східно-Європейської рівнини. Регіон межує з Дніпропетровською, Донецькою. Луганською. Полтавською та Сумською областям, . На півночі Харківщини проходить державний кордон із Російською

Федерацією. Площа області складає 31.4 тис. км² (5,2% території України [5]).

Харків - один з найбільших транспортних вузлів України, що має зручне транспортно-географічне положення на перетині міжнародних транспортних шляхів: "північ-південь" і "схід-захід", що забезпечує досяжність та зручність його відвідування. Окрім цього, Харківська область має розгалужену транспортну мережу - загальна довжина залізничних шляхів сягає 1442 км; а загальна протяжність автодоріг - 15 тис км [5]. Автомобільний транспорт займає перше місце за кількістю перевезень: за рік автобуси обслуговують майже 12 млн. осіб, у той же час залізничний вузол обслуговує 10 млн пасажирів на рік і це становить 60% об'єму усіх перевезень. По території області проходять міжнародні автошляхи: Київ - Харків - Довжанський (М-03), Харків - Сімферополь - Алушта - Ялта (М-18) з ділянкою сучасного автобану Харків - Красноград - Перещепине [3].

Аеропорт Харкова розташований в південній частині міста, в 12 км від центру. Він був введений в експлуатацію ще в 1932 році, з 1995 року має статус міжнародного. Капітальна реконструкція була здійснена під час підготовки до проведення Євро 2012. Аеропорт «Харків» здійснює відправку і прийом пасажирів, вантажів, пошти, забезпечує виконання польотів і обслуговування повітряних суден, що належать вітчизняним і зарубіжним авіакомпаніям [3].

Туристичні ресурси Харківської області складають природні комплекси та штучно створені об'єкти, що мають особливу природоохоронну, наукову, рекреаційну, естетичну цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, рослинного й тваринного світу, біорізноманіття в цілому [1]. Важливим потенціалом для туристичної діяльності є природні рекреаційні ресурси, в тому числі природно-заповідний фонд (табл. 1).

На сьогодні природно-заповідний фонд області налічує 215 територій і об'єктів, загальна площа яких складає 47 237 га. відсоток заповідності становить 1,5% від загальної площі області. 70% (150 об'єктів). ПЗФ Харківщини складають заказники: ландшафтні, гідрологічні, лісові, ботанічні, ентомологічні,

загальногеологічні, загальнозоологічні, орнітологічні [2].

Основні природні рекреаційні ресурси Харківської області

Назва 1	Характеристика 2
Кліматичні	Клімат Харківщини має всі ознаки помірно континентального. Харківська область поділена приблизно порівну на два кліматичних пояса помірної зони: лісостепова (північна половина) і степова (південна половина). Середня температура січня становить -5...-7 °С. липня +21...+22 °С [5].
Ресурси пляжно-відпочинку	У Харківській області діє 80 офіційних пляжів, але паспорти безпеки отримали лише 37 - кожний рік санепідемслужбою підписується тільки близько 10 паспортів на відкриття пляжів з початком літнього оздоровчого сезону. У Харкові видано три паспорти на відкриття пляжів, це: Олексіївський та Журавлівський гідропарки і зона відпочинку на Безлюдівському озері. Працюють шість пляжів у Куп'янському районі і один пляж у Харківському районі [3].
Водні	В Харківській області знаходиться 131 річка, 56 водосховищ, 2 538 ставків, 584 озера [1]. Це улюблені місця відпочинку жителів і гостей Слобожанщини. Мальовнича річка Сіверський Донець протікає через всю Харківщину, її довжина 370 км, це найбільша річка Східної України. Другий за величиною річка Оскіл вважається. Прикрашають ці річки - Печенізьке і Краєнооськольське водосховища. На Печенізькому водосховищі розміщені курортні зони з прекрасними пляжами, будинки відпочинку і велика кількість баз, яхт-клуби. У літню пору року високим попитом користуються також Рогозянського і В'ялівське водосховища. Річка Мжа популярна для сплавів на байдарках та рибної ловлі [4].
Ландшафтні	Кіцевська пустеля (горбисті піски) - унікальна для регіону напівпустеля в Печенізькому районі, утворена піщаними відкладеннями, що нагадують дюни. Біля Нової Водолаги. в селі Новоселівка знаходиться великий кар'єр з видобутку кварцового піску. Територія гірничо-збагачувального комбінату по красі своєї місцевості належить до наймальовничіших місць Харківської області. Незважаючи на те, що кар'єр діючий, його затоплена частина стала популярним місцем відпочинку, оскільки відрізняється від сусідніх водойм найчистішим білим піском і прозорою блакитною водою [4]. Біля с. Чепель знаходиться також крейдяна скеля висотою близько 20 м.
Флоро-фауністичні	Фактична лісистість Харківської області на даний час є неоднорідною в межах окремих районів і коливається від 2,9%

	(Сахновщинський район) до 30.7% (Зміївський район) [5]. Основна концентрація лісів припадає на Ізюмщину, Красноградський та Вовчанський райони, що в сукупності з іншими факторами створює унікальні можливості для розвитку рекреації і туризму. В рекреаційних цілях можуть використовуватись об'єкти природно-заповідного фонд), зокрема національний природний парк «Гомільшанські ліси», Краснокутський дендропарк, ботанічний сад Харківського університету [1].
--	--

Продовження табл.1

Бальнеологічні	Регіон має родовища природних лікувальних вод. На природних властивостях мінеральної води під назвою «Березівська» ґрунтується санаторно-курортне лікування в санаторії «Березівські мінеральні води». За своїм складом це слабомінералізована кремніста, гідрокарбонатна, кальцієво-магнієва вода, схожа за складом на трускавецьку «Нафтусю». Біля Харкова, в смт. Пісочин знаходиться санаторій «Роща» і спеціалізована здравниця «Рай-Оленівка». Тут неповторний ландшафт з листяних і соснових насаджень, фруктовий сад і величезний парк. Мінеральна вода «Рай-Оленівка» близька за складом з водами «Березівська» і з трускавецькою водою «Нафтуся». Санаторій «Роща» оточений парком, де росте майже 24 тис. дерев, декоративних кущів та безліч квітів. Санаторій спеціалізується на лікуванні серцево-судинних захворюваннях [1].
----------------	---

Історико-культурний потенціал є основою пізнавального туризму. Він представлений різними видами історичних пам'яток, меморіальних місць, народними промислами, музеями, тобто поєднаннями об'єктів матеріальної та духовної культури.

Загальна кількість пам'яток історії, археології, містобудування і архітектури, монументального мистецтва в Харківській області складає 2535 одиниць, 653 пам'ятки архітектури внесено до Державного реєстру національного культурного надбання [3]. У таблиці 2 представлені найбільш значущі для регіону суспільні туристсько-рекреаційні ресурси.

Харківщина - один з найбільших промислових, наукових і культурних центрів України. Тут функціонують потужні заклади культури, в тому числі спеціалізовані вищі навчальні заклади, театри, музеї, бібліотеки, розважальні центри, цирк, 2 зоопарки та ін. Діють численні національно-культурні товариства,

наявні сформовані традиції проведення деяких культурних заходів (Дні міста, книжковий, музичні та інші фестивалі, художні виставки тощо).

Таблиця 2

Основні суспільні туристсько-рекреаційні ресурси Харківської області [2]

Назва		Характеристика
Архітектурні		Шарівський палацовий комплекс (ІХХ ст.); Нагаліївський маєток поч. ХХ ст. у с. Володимирівка; палац у с. Старий Мерчик (ІХХ ст.); «Співочі тераси», с. Городне; садиба у стилі флорентійських палаців ХУІІ-ХІХ ст. у с. Пархомівка; поміщицька садиба ХІХ ст. у м. Люботин; садиба Донець-Захаржевських у пмт. Великий Бурлук; архітектурний ансамбль площі Свободи з типовою монументальною забудовою сталінських часів; фонтан з альтанкою «Дзеркальний струмінь»; забудови історичної о центру міста к. ХІХ - поч. ХХ ст.
Археологічні		Держаний археологічний музей-заповідник у с. Верхній Салтів (Вовчанський район); Донецьке городище в с. Карачівка (Харківський район); ранньослов'янське городище (V I - VII ст.) (с. Водяне); пам'ятки сарматської культури (могильні кургани) у південних районах; залишки скіфського городища і поселення V - III ст. до н.е.
КУ льтурологічні	сакральні споруди	Комплекс споруд Свято-Покровського монастиря; Борисо-Глібський жіночий монастир; Володимиро-Богородична церква в с. Кочеток; Спасів Скит в п. Первомайський, та ін..
	музеї	Міські державні мезеї (історичний, художній, природи при ХНУ ім. В.ІІ. Каразіна, літератури, народного мистецтва та ін.); Історико-художній музей в с. Пархомівка; краєзнавчі (Барвінківський, Балаклійський, Зміївський, Богодухівський, Дворічанський, Золочівський, Первомайський, Лозівський та ін.)
	суспільно історичні	«Висота маршала Конєва»; «Дробицький яр»; Залишки Харківської оборонної лінії

Паркові	Ботанічний сад, міський сад ім. Т.Г. Шевченка, парк культури і відпочинку ім. І орького (в м. Харків); Краснокутський та Роганський дендропарки. Зоологічний парк в саду Шевченка.
Техногенні	Аквапарк «Джунглі», ТРИ, «Караван», «Дафі», стадіон «Металіст», парк культури і відпочинку ім. М.Горького - ум. Харків; Інститут іоносфери в м Зміїв проводить дослідження в галузі фізики навколоземного космічного простору. Система радарів НР в Харкові є єдиною в середніх широтах Свроии. У всьому світі існують 11 таких радарів. 5 з яких належать Сполученим Штатам Америки.

Наявність багатой історико-культурної спадщини зумовило інтерес з боку туристів, що призвело до формування 14 туристичних маршрутів [4]. У 2011 році було розроблено 25 велосипедних маршрутів Харківщиною, з детальними описами та картосхемами. Туристичні маршрути, як правило, включають відвідування пам'яток археології, архітектури, садово-паркового мистецтва тощо, формуючи тим самим комплексне уявлення про певні історичні епохи, стилі.

Протягом останніх років у області відбувається модернізація сфери розваг та відпочинку (реконструкція Парку відпочинку ім. М. Горького, відкриття дельфінарію), виникнення нових спеціалізованих музеїв (Церковно-історичний музей, Музей історії Південної залізниці, Музей Релігій, Музей сексуальних культур світу, морський музей тощо).

Разом із тим, говорити сьогодні про стабільний активний розвиток туризму на Харківщині ми не можемо. Серед особливостей сформованого туристичного обслуговування на території області можна виділити ряд проблем, серед яких:

недостатнє бюджетне фінансування та нераціональний розподіл наявного; брак системності та координації у діяльності органів державної влади зі збереження культурно-історичної спадщини;

недосконалість нормативно-правової бази забезпечення туризму в цілому; відсутність стимулів для залучення приватних коштів; неповне використання потенціалу співробітництва органів державної влади з недержавними організаціями (НДО);

низький рівень розвитку інфраструктури, якості продукції та послуг; низький рівень обізнаності з українськими пам'ятками у світі; незадовільне забезпечення особистої безпеки відпочиваючих.

Урахування основних зазначених проблем розвитку рекреаційного комплексу) області та наявних позитивних галузеутворюючих факторів дають підстави передбачити відновлення існуючого та створення повноцінної о рекреаційного комплексу в Харківському) регіоні.

Отже, Харківщина достатньо забезпечена різноманітними туристсько-рекреаційними ресурсами різного спрямування і тому доцільно розглядати туризм як один із напрямків підвищення інвестиційної привабливості району, зумовлюючи необхідність комплексних досліджень туристсько-рекреаційного потенціалу регіону як осередка формування туристичної індустрії.

Література:

1. Рекреаційна географія: навч. посібник / за ред. М. М. Поколодної. - Х.: ХНАМГ, 2012.- 275 с.
2. Харківська область у 2013 році: стат. щоріч. / Головне управління статистики у Харківській області; [за ред. М.Л. Чмихала]. — Харків: ТОВ «Золоті сторінки», 2013. - 593 с.
3. Харківський організаційно-методичний центр туризму [Електронний ресурс]. – Режимдоступу: [http://omctur.kh.ua/%B0%92%B0%B8%B0%B4%G\)0%B8-%B1%82%I\)1%83%01%80%O0%B8%O0%B7%O0%BC%B1%83/](http://omctur.kh.ua/%B0%92%B0%B8%B0%B4%G)0%B8-%B1%82%I)1%83%01%80%O0%B8%O0%B7%O0%BC%B1%83/)
4. Харьков - туристический гид [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://kharkiv-travel.com/wp-content/uploads/small_guide_RUS_screen.pdf
5. Фізична географія Харківської області: Навч. посібник / [О.О. Жемеров, Н.І. Мачача, І.Ю.Лекарева та ін]. - Харків: ХДУ, 1993. - 96 с.